

**Afstudeer
onderzoek**

Ontwikkeling van mediawijsheid

Ilse van der Sanden

Studentnummer: 2202807

April 2016

Begeleiders:

Fred Vonk & Annemarie van de Broek

Afstudeer onderzoek

Samenvatting

Het doel van dit onderzoek is inzicht krijgen in de sterke en minder sterke punten van het onderwijs op het gebied van mediawijsheid in de groepen van de midden- en bovenbouw. Om het doel van dit onderzoek te bereiken, heeft een theoretische verdieping plaatsgevonden ten aanzien van ICT in het onderwijs, ICT op maat, 21st Century Skills, mediawijsheid, onderwijs in mediawijsheid, een mediawijze leerkracht en een mediawijze leerling.

Essentieel was de beantwoording van de hoofdvraag: Op welke wijze wordt de leerling op basisschool X op dit moment mediawijs gemaakt in midden- en bovenbouw om veilig, bewust en actief deel te nemen aan de gemedialiseerde wereld, zoals beschreven in de uitgangspunten van Mediawijzer.net (2012)?

De respondenten van dit onderzoek waren zowel leerkrachten als leerlingen van de midden- en bovenbouw. Leerkrachten hebben twee vragenlijsten ingevuld, over ICT-bekwaamheid en het actuele aanbod. Leerlingen hebben tevens twee vragenlijsten ingevuld, over het gebruik van sociale media en internet op school.

Naar aanleiding van de resultaten van de vragenlijsten kan geconcludeerd worden dat leerlingen veelvuldig gebruikmaken van sociale media. Echter, het merendeel van de leerkrachten acht zich niet ICT-bekwaam. Om de hoofdvraag te beantwoorden zijn enkele conclusies geschreven, zoals leerkrachten maken te weinig gebruik van het huidige aanbod. En leerkrachten delen te weinig kennis en kunde met collega's.

De belangrijkste aanbevelingen zijn het verbeteren van de ICT-bekwaamheid bij leerkrachten door scholing. Het competentieprofiel van Mediawijzer.net kan hierbij ondersteunen. Tevens is het advies voor het kennisteam ICT om eenduidig aanbod te realiseren voor de ontwikkeling van mediawijsheid.

Inhoudsopgave:

1. Probleemanalyse	4
1.1 Aanleiding en context	4
1.2 Probleemstelling	5
2. Theoretisch kader	6
2.1 ICT in het onderwijs	6
2.1.1 ICT op maat	7
2.1.2 21 st Century Skills	7
2.2 Mediawijsheid	8
2.2.1 Onderwijs in mediawijsheid	8
2.2.2 Een mediawijze leerkracht	9
2.2.3 Een mediawijze leerling	9
2.3 Onderzoeksvragen	10
3. Opzet van het onderzoek	11
3.1 Beschrijving en verantwoording van dataverzameling	11
3.2 Respondenten	11
3.3 Instrumenten	12
3.4 Wijze van data-analyse	12
4. Resultaten	14
4.1 Deelvragen 1 en 2: realiseren huidig aanbod en tevredenheid	14
4.2 Deelvraag 3: aanbod naast het curriculumaanbod	14
4.3 Deelvraag 4: bekwaamheidsgevoel van de leerkracht	15
4.4 Deelvraag 5: de mediawijze leerling	16
5. Conclusies en aanbevelingen	18
5.1 Conclusies	18
5.2 Kritische reflectie op onderzoeksproces	19
5.3 Praktische opbrengst en aanbevelingen	20
Literatuurlijst	22
Bijlage 1: Vragenlijst actuele aanbod (respondenten: leerkrachten)	24
Bijlage 2: Vragenlijst ICT-bekwaamheid	27
Bijlage 3: Vragenlijst gebruik van sociale media en computer	29
Bijlage 4: Vragenlijst actuele aanbod (respondenten: leerlingen)	34

1. Probleemanalyse

In dit hoofdstuk wordt eerst de aanleiding en context beschreven, waarna de probleemstelling volgt.

1.1 Aanleiding en context

‘ICT is niet meer weg te denken uit ons dagelijks leven.’ (Van Rooden, 2007). De SLO (2014) voegt hieraan toe dat op dit momenten grote technologische ontwikkelingen gaande zijn. De hoeveelheid beschikbare informatie neemt in grote mate toe en is altijd en overal beschikbaar. Daardoor is de samenleving gemedialiseerd: mensen maken zowel bewust als onbewust massaal gebruik van media.

‘Mediawijsheid is het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld.’ (Raad voor Cultuur, 2005). Een paar jaar later heeft de Raad het volgende hieraan toegevoegd: ‘Om als burgers optimaal te kunnen deelnemen aan de van media doordrenkte maatschappij, moeten burgers mediawijs zijn.’ (Raad voor Cultuur, 2008). Het leven in een wereld waarin de media een grote plaats innemen, vraagt om veranderingen. Dummer (2011) voegt hieraan toe dat kinderen opgroeien in een digitale wereld. Dat maakt kinderen behoorlijk ICT-vaardig maar brengt ook nieuwe opvoedvragen met zich mee.

Een onderwijsstichting in de Kempen heeft de bij hen aangesloten scholen opgedragen om leerlingen op te voeden als burgers van de 21ste eeuw. De stichting signaleert grote ontwikkelingen in het onderwijs. In de vernieuwde visie zijn de 21st Century Skills volgens Kennisnet (2015) opgenomen. ICT-geletterdheid is één van de zeven competenties. Dit onderdeel wordt door de gemedialiseerde wereld alsmaar belangrijker. Dit betekent dat alle aangesloten scholen bij de onderwijsstichting de opdracht hebben om hun leerlingen op dit gebied te onderwijzen, zodat ze ICT-geletterd zijn.

Dat de digitale wereld vraagt om veranderingen, is ook terug te zien op een school voor speciaal basisonderwijs in de Kempen. De school omvat tien relatief kleine groepen. De groepen bestaan gemiddeld uit vijftien leerlingen, doorgaans zijn deze niet groter dan achttien. Alle klaslokalen beschikken over twee computers voor de leerlingen en een digitaal schoolbord. Verder bevindt zich in de aula een computereiland met vier computers. In het schooljaar 2014-2015 is bij teamleden, ouders en leerlingen middels een enquête de tevredenheid gepeild ten aanzien van vele aspecten, waaronder het aangeboden onderwijs. Alle partijen gaven als verbeterthema aan: ICT & Media. Leerkrachten waren ontevreden, zij zagen het onderdeel op dit moment onvoldoende terugkomen binnen het eigen lesaanbod en het aangeboden onderwijs van de school. Het aanbod bestaat op dit moment uit kant en klare lessen van Kidsweek. Ook ouders gaven een relatief lage score op dit onderdeel. De school heeft gehoor gegeven aan deze uitkomst en ICT & Media opgenomen in het schoolplan. In het schooljaar 2016-2017 wil de school starten met een verbetertraject, mede op basis van de bevindingen van dit onderzoek.

Door de specifieke doelgroep van deze school is het van belang dat de aandacht uitgaat naar mediawijsheid. Het verkeerd gebruiken van sociale media kan grote gevolgen hebben. Dummer (2011) geeft aan dat in het onderwijs rekening gehouden wordt met verschillen. ICT biedt mogelijkheden voor onderwijs op maat. Dummer beschrijft dat veel leerkrachten op dit moment onvoldoende gebruik maken van de mogelijkheden op ICT-gebied. De maatschappij vraagt om grote ontwikkelingen binnen de school.

De school voor speciaal basisonderwijs in de Kempen heeft een kennisteam samengesteld, gericht op ICT & Media, dat te beschouwen is als een onderzoeksgroep. Dit kennisteam waarborgt het ICT-onderwijs, waarborgt en selecteert kennis en stuurt het team van de basisschool aan op dat gebied. Tevens richt het kennisteam zich op de ontwikkelingen, zodat de school uiteindelijk een passende oplossing heeft voor het ICT-probleem.

1.2 Probleemstelling

Via het onderzoek wil de school te weten komen wat de achtergronden zijn van de ontevredenheid bij leerlingen en personeelsleden over het huidige onderwijs op het gebied van mediawijsheid.

Dit onderzoek is gericht op ICT & Mediawijsheid en het doel is om inzicht te krijgen in de sterke en minder sterke punten van het onderwijs op het gebied van mediawijsheid in de groepen van de midden- en bovenbouw.

2. Theoretisch kader

In dit hoofdstuk is de theoretische verdieping beschreven. Allereerst wordt aandacht besteed aan het belang van ICT en de mogelijkheden die ICT biedt voor het onderwijs. Vervolgens gaat de aandacht uit naar de 21ste-eeuwse vaardigheden, digitale geletterdheid en mediawijsheid. Het theoretisch kader wordt afgesloten met de competenties op het gebied van mediawijsheid voor leerkrachten en leerlingen.

2.1 ICT in het onderwijs

‘De scholen hebben de laatste jaren de mogelijkheid van ICT ontdekt.’ (Kennisnet, 2015). Volgens Kennisnet (2015) wordt ICT veel ingezet bij instructies, het inslijpen van stof en uiteindelijk wordt de voortgang gevolgd. ICT biedt nieuwe mogelijkheden om beter, efficiënter en leuker te leren. Eén van de zeven competenties, digitale geletterdheid, onderdeel van 21st Century Skills (Kennisnet, 2015) is van belang bij de ontwikkeling van de 21ste-eeuwse vaardigheden. Ala-Mutka et al. (2008) beschrijven dat bij digitale geletterdheid de mogelijkheid bestaat om digitale media en ICT te begrijpen en kritisch te evalueren op verschillende aspecten van digitale media en media-inhoud, om uiteindelijk effectief te communiceren in verschillende contexten.

Uit een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) (2015) komt naar voren dat Nederlanders per dag ruim zeven uur bezig zijn met media¹. De meeste tijd wordt besteed aan het kijken en luisteren, gevolgd door het lezen en communiceren. Mediawijzer.net (2015) geeft aan dat de drang om met elkaar verbonden te zijn door middel van internet en sociale media al vroeg begint. Kinderen en jongeren brengen veel tijd door met tablet, televisie en telefoon. Mediawijzer.net (2015) stelt dat een groot deel van het leven van de jongeren tussen tien en achttien jaar bepaald wordt door het mediagebruik. Zij zijn intensieve mediagebruikers (SCP, 2015; Kennisnet, 2015). Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2015) stelt dat één op de vijf jongeren verslaafd is aan sociale media. Dit zou een negatieve uitwerking kunnen hebben op de nachtrust, het concentratievermogen en uiteindelijk op de schoolprestaties. Ook stelt het CBS dat meisjes meer bezig zijn met sociale media dan jongens. Verder krijgen laagopgeleiden relatief vaak een positief gevoel van veel online contacten, terwijl hoogopgeleide jongeren veel gevoeliger zijn voor bijvoorbeeld likes (CBS, 2015). Ouders spelen ook belangrijke rol bij het gebruik van internet door kinderen, volgens Bas (2011). Ouders hebben oog voor het gevaar van de nieuwe media en zijn zich tevens goed bewust van de mogelijkheden voor de ontwikkeling van hun kind. Eén op de drie ouders is bang dat hun kind achterop raakt als het niet vroegtijdig met nieuwe media leert omgaan.

De wereld om ons heen verandert. Heppell (2006) geeft aan dat het onderwijs ook moet veranderen. Platform Onderwijs2032 (2015) stelt dat het huidige onderwijs op dit moment van hoge kwaliteit is. Toch zal het in moeten spelen op de veranderingen op het gebied van ICT & Media. Platform Onderwijs2032 geeft aan dat op dit moment de nadruk ligt op kennisoverdracht en voornamelijk de cognitieve prestaties worden gewaardeerd. Heppell (2006) benoemt dat onderwijs in de 21ste eeuw niet meer alleen draait om het overdragen van kennis. Dit zal in de toekomst ook belangrijk blijven, maar de balans moet gezocht worden tussen de andere twee hoofddoelen in het onderwijs: persoonlijke ontwikkeling en voorbereiding op deelname aan de maatschappij. ‘Leraren zullen hun leerlingen op een motiverende manier moeten uitdagen zich te ontwikkelen tot flexibele, verantwoordelijke en sociale burgers.’ (Platform Onderwijs2032, 2015).

‘Een succesvolle invoering van ICT in het onderwijs draait in essentie om een goede balans tussen de vier randvoorwaarden: visie, deskundigheid, inhoud en toepassingen en infrastructuur.’ (Kennisnet,

¹ De definitie van media in het onderzoek *Tijd in beeld* reikt van de krant lezen tot het gebruik van sociale media.

2015). Over de gehele breedte groeit de aanwezigheid van ICT in het onderwijs. Kennisnet (2015) beschrijft dat meer gebruik wordt gemaakt van digitale leermiddelen en dat het aantal apparaten is toegenomen. Daar wordt aan toegevoegd dat tegelijkertijd nog leerkrachten zijn die vinden dat ze niet adequaat zijn toegerust om ICT te gebruiken. Kennisnet (2015) geeft aan dat als de randvoorwaarden in balans zijn, gestreefd kan worden naar goed, gericht en gedoseerd ICT-gebruik. ICT inzetten op een manier die aansluit bij de didactiek, zorgt ervoor dat leerlingen beter tot leren komen. Het wordt ingezet als middel om te zorgen dat scholen de informatie hebben om processen efficiënter in te richten en de transparantie te verbeteren voor voornamelijk ouders.

2.1.1 ICT op maat

Het Onderwijsverslag 2013-2014 laat zien dat goed differentiëren voor veel leraren nog een grote uitdaging is (Inspectie van het Onderwijs, 2015). Met het afstemmen van het onderwijs op verschillen tussen leerlingen, blijven leerkrachten moeite hebben. Wanneer scholen wel slagen in het differentiëren, zijn leerlingen gemotiveerder, blijven ze minder achter en leren ze meer, volgens de Inspectie van het Onderwijs (2015). Platform Onderwijs2032 (2015) geeft aan dat het onderwijs van de toekomst leerlingen prikkelt om niet alleen de cognitieve capaciteiten in te zetten, maar ook de creatieve en fysieke. Leerkrachten helpen leerlingen talenten te ontdekken. De Wet op Primair Onderwijs (1981), artikel 8.1 geeft aan dat het onderwijs zodanig moet worden ingericht dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.

Platform Onderwijs2032 (2015) geeft aan dat de school van de toekomst een oefenplaats moet zijn. Leerkrachten moeten leerlingen helpen bij het maken van zelfstandige keuzes, rekening houdend met anderen en de omgeving. Verder moeten leerlingen weerbaarder worden, zelfvertrouwen krijgen en plezier hebben in het leren. De digitale wereld kan hier ook een rol in spelen. Leerlingen groeien op in een tijdperk waarin gemakkelijk gebruik kan worden gemaakt van sociale media. Platform Onderwijs2032 (2015) stelt dat daarom digitale vaardigheden een vaste kern in het onderwijs moeten hebben. Dummer (2011) geeft aan dat de digitale wereld kansen biedt voor leerlingen met leerproblemen. Educatieve software kan leerlingen helpen met een bepaald onderwerp waar ze moeite mee hebben. Tevens kan educatieve software ingezet worden voor het inslijpen of verdiepen van oefenstof. Veeke & Peeters (1998) beschrijven een cyclus voor het planmatig handelen bij het gebruik van educatieve software. De volgende stappen moeten doorlopen worden: signaleren, analyseren, diagnosticeren, toetswijzen, oefenen/instructie, toetsen en registreren.

2.1.2 21st Century Skills

‘Laat ICT werken voor het onderwijs.’ (Kennisnet, 2015). ICT biedt vele mogelijkheden voor het onderwijs. Uit onderzoek, uitgevoerd door Kennisnet (2015) blijkt dat sociale media een positieve invloed hebben op de motivatie van de leerling. Dit helpt leraren volgens Platform Onderwijs2032 om leerlingen op een motiverende manier uit te dagen, zich te ontwikkelen tot flexibele, verantwoordelijke en sociale burgers.

De SLO (2014) geeft aan dat digitale geletterdheid vaak in verband wordt gebracht met 21ste-eeuwse vaardigheden. De vraag die daarbij belangrijk is, luidt als volgt: ‘Welke kennis en vaardigheden moeten leerlingen minimaal beheersen om te kunnen functioneren in de maatschappij en als basis voor verdere ontwikkeling in de toekomst?’ (De SLO, 2015). Volgens Heppell (2006) zijn begrippen als creativiteit, kritisch zijn, samenwerken en communicatie van belang. Voogt & Pareja Roblin (2010) wijzen op het toenemende belang van conceptuele en meta-cognitieve kennis en vaardigheden op het gebied van communicatie, samenwerking, sociaal-cultureel bewustzijn en ICT. De Onderwijsraad

(2011) stelt dat de behoefte aan dergelijke vaardigheden niet meer beperkt is tot de hogere functies. Ook lager opgeleiden die dergelijke vaardigheden niet beheersen, zullen problemen ervaren op de arbeidsmarkt.

Kennisnet (2015) stelt dat ICT-geletterdheid behoort tot één van de zeven competenties van 21ste-eeuwse vaardigheden. Koning (2015) wijkt hiervan af en benoemt juist mediawijsheid als één van de zeven competenties. Volgens Koning beheerst iemand deze vaardigheid als hij kan consumeren (competenties: zoeken, filteren en beoordelen), participeren en produceren. Thijs et al. (2014) beschrijven dat het bij de vaardigheid digitale geletterdheid gaat om het effectief, efficiënt en verantwoord gebruiken van ICT. Een combinatie van basiskennis ICT, mediawijsheid en informatieverwerking staan hierbij centraal.

2.2 Mediawijsheid

‘Media-educatie is het kundig en kritisch leren omgaan met media. Het doel van media-educatie is deze kennis, vaardigheden en inzichten omtrent media over te dragen c.q. te verwerven.’ (Provinciale Bibliotheek Centrale Noord-Brabant, 2001). Daar wordt aan toegevoegd dat dit uiteindelijk zal resulteren in mediacompetentie. ‘Mediacompetentie houdt in dat iemand beschikt over de nodige kennis en vaardigheden om kwaliteit in media te herkennen en bewuste keuzes te maken.’ (Provinciale Bibliotheek Centrale Noord-Brabant, 2001).

De Raad voor Cultuur (2005) beschrijft mediawijsheid als een geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarbij een burger zich bewust, kritisch en actief kan bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld. Koning (2015) stelt dat het niet betekent dat jongeren mediawijs zijn als elke dag gebruik wordt gemaakt van het medium internet. Dummer (2011) geeft aan dat mediawijsheid inhoudt dat de burger kennis moet hebben van de mediaboodschappen en het besef dat deze een bepaald belang hebben. Verder moet de burger media kunnen analyseren, deze in een bepaalde context kunnen plaatsen en op basis hiervan reflecteren en conclusies trekken. De SLO (2009) beschrijft dat mediawijsheid als doel heeft leerlingen bewuster te maken van de invloeden van internet. Dummer (2011) voegt daaraan toe dat leerlingen zich bewust moeten zijn van de juiste houding bij het gebruiken van media. Dit kan actief of passief, kritisch of goedgelovig, enthousiast of cynisch. Dummer (2011) beschrijft dat mediawijsheid van belang is omdat de overheid van burgers verwacht dat zij verantwoordelijkheid dragen voor zichzelf en hun rol binnen de samenleving. Als je niet mediawijs bent, is het lastig om deel te nemen aan de huidige maatschappij. Het gaat dus niet zozeer over het omgaan met media, maar wel over het actief deelnemen aan de maatschappij.

2.2.1 Onderwijs in mediawijsheid

Blok & Schoof (2015) stellen dat het basis- en voortgezet onderwijs een structurele rol spelen in de voorbereiding van de kinderen op de digitale samenleving. Het is van belang dat kinderen zo vroeg mogelijk leren omgaan met ICT, digitale media en digitale informatie. In de toekomst kunnen zij dan actief en op verantwoorde wijze deelnemen aan de digitale samenleving, de groeiende kennismaatschappij en technologische ontwikkelingen. Dummer (2011) schrijft dat ICT vele mogelijkheden biedt, zoals het bevorderen van leerprestaties, verhogen van motivatie en zelfrespect, bevorderen van autonomie, gemakkelijker differentiëren en bevorderen van de concentratie. Blok & Schoof (2015) zijn van mening dat digitale geletterdheid en mediawijsheid onderdelen van het curriculum zouden moeten zijn.

Dummer (2011) geeft aan dat de school niet alleen in staat is om leerlingen mediawijs te maken. Het is belangrijk om met bibliotheken en culturele instellingen samen te werken. De mogelijkheden van

een school om leerlingen mediawijs te maken, hebben de nadruk op het zelf maken of produceren van media-inhouden en bewust worden van de manier waarop media gebruikt moeten worden. Belangrijk is volgens Dummer (2011) dat het effect van media op jezelf en anderen behandeld wordt. Bas (2011) maakt onderscheid tussen onder-, midden- en bovenbouw in het onderwijzen van mediawijsheid. In alle bouwen heeft het onderwijzen van mediawijsheid als doel: het bijbrengen van kennis en stimuleren van de bewustwording. Bij midden- en bovenbouw gaat ook aandacht uit naar het analyseren van internetgedrag. Tevens wordt in de bovenbouw het evalueren en produceren gestimuleerd.

2.2.2 Een mediawijze leerkracht

Kennisnet (2007) geeft aan dat kinderen en jongeren intensief gebruik maken van nieuwe media. Informatie wordt gezocht, beelden vastgelegd, met elkaar gecommuniceerd en kinderen profileren zich. In het algemeen worden de technische vaardigheden zich snel eigen gemaakt. Ze missen echter vaak het inzicht om de informatie te duiden. Kinderen zijn niet altijd op de hoogte van regels en wetgeving op het gebied van media. Verder hebben ze niet altijd goed besef over het communiceren via nieuwe media. Bas (2011) roept leerkrachten op om in de lessen nieuwe media in te zetten. De media dienen dan als beeldvormer en leerlingen leren hoe goed met media om kan worden gegaan op een veilige manier.

Mediawijzer.net (2012) stelt dat de vaardigheden van leerkrachten erg belangrijk zijn voor de mediawijsheid van de leerlingen. Driesen et al. (2014) voegen daaraan toe dat leerkrachten en andere begeleiders kinderen kunnen helpen om met de kansen en risico's van mediagebruik om te gaan. De nieuwe geletterdheid maakt leerkrachten nog belangrijker voor de leerlingen, maar de rol verandert wel. Belangrijk is volgens Driesen et al. (2014) dat leerkrachten zich bewust zijn van het bestaan en belang van nieuwe communicatie- en informatietechnologieën. De belangrijkste onderwerpen die daarbij passen, moeten leerkrachten kunnen identificeren en uiteindelijk tot ontwikkeling brengen bij de leerlingen. Dat betekent dat leerkrachten bovendien zelf de krachtige leeromgeving aan moeten reiken voor mediawijsheid en voor leren in het algemeen. Een leraar wordt ICT-bekwaam geacht als hij kennis heeft van de digitale leermaterialen en -middelen en als hij de pedagogisch-didactische mogelijkheden en beperkingen daarvan kent. Daarnaast moet hij doelmatig gebruik kunnen maken van beschikbare digitale leermaterialen en leermiddelen (Van den Beemt, 2014).

In opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) ontwikkelt De SLO een leerlijn. 'De leerlijn is gericht op drie niveaus van mediageletterdheid: beginner, gevorderde en expert.' (De SLO, 2009). Daar wordt aan toegevoegd dat op deze drie niveaus, vijf aspecten van mediageletterdheid worden uitgewerkt: beelden, inzicht in betekenissen, effect op jezelf, effect op anderen en jij en anderen. Kennisnet (2015) benoemt niet alleen de benodigde kennis van leraren, maar ook het belang van de deskundigheid van leidinggevend en bestuurders. Zij moeten de mogelijkheid bieden om ICT in te zetten om de ambities van de onderwijsinstellingen te realiseren en medewerkers te faciliteren om ICT-bekwaam te worden (Kennisnet, 2015). Ook wordt de deskundigheid van het onderwijsondersteunend personeel beschreven: zij moeten ICT laten werken voor leerlingen, leraren en leidinggevend.

2.2.3 Een mediawijze leerling

Bas (2011) stelt dat kinderen webwijs moeten worden. Stichting Kennisnet (2007) heeft de Mediawijzer ontwikkeld, waarin de belangrijkste vaardigheden worden genoemd die kinderen aan het einde van de basisschool moeten beheersen op het gebied van ICT-geletterdheid. Stichting Kennisnet (2007) geeft aan dat het gaat om effectief zoeken, selecteren, interpreteren en verwerken

van gegevens en informatie. Het is belangrijk dat leerlingen bekend zijn met de veiligheidsaspecten en de belangrijkste juridische bepalingen met betrekking tot elektronische media. Stichting Kennisnet (2007) stelt dat kinderen over ICT-vaardigheden dienen te beschikken, zoals het opmaken van een tekst in Word.

‘Mediawijsheid is de verzameling competenties die je nodig hebt om actief en bewust deel te kunnen nemen aan de mediasamenleving.’ (Mediawijzer.net, 2012). Aan de hand van deze definitie heeft Mediawijzer.net (2012) een competentieprofiel voor leerkrachten en pabostudenten opgesteld. Later is een competentieprofiel voor leerlingen toegevoegd. Het profiel is per competentie opgedeeld in vijf niveaus. Bas (2011) geeft aan dat drie belangrijke vaardigheden zijn om leerlingen mediawijs te maken: informatievaardigheden, ICT-vaardigheden en bewustzijnsvaardigheden. Stichting Nederland Kennisland heeft volgens Bas (2011) de opdracht gekregen van het Ministerie van OCW om een Mediawijsheid Kaart op te stellen. Op deze kaart staan drie programma- en themalijnen: mediavaardigheden en bewustzijn, stimuleren en activeren van participatie en bevorderen van innovatie. Tevens constateerde Stichting Nederland Kennisland volgens Bas (2011) dat tachtig procent van alle activiteiten die worden verricht op het gebied van onderwijs en media gericht is op het bijbrengen van mediavaardigheden en het bevorderen van het bewust omgaan met media.

2.3 Onderzoeksvragen

Hoofdvraag:

Op welke wijze wordt de leerling op basisschool X op dit moment mediawijs gemaakt in midden- en bovenbouw om veilig, bewust en actief deel te nemen aan de gemedialiseerde wereld, zoals beschreven in de uitgangspunten van Kennisnet (2007)?

Deelvragen:

1. Op welke wijze wordt op dit moment het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid gerealiseerd?
2. In hoeverre is de leerkracht tevreden over het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid?
3. Op welke wijze besteedt de leerkracht naast het afgesproken curriculumaanbod in de klas doelgericht aandacht aan de ontwikkeling van mediawijsheid?
4. In hoeverre voelt de leerkracht zich competent om lessen mediawijsheid effectief te geven?
5. In hoeverre is de leerling in midden- en bovenbouw mediawijs?

3. Opzet van het onderzoek

In dit hoofdstuk is de opzet van het onderzoek beschreven. Allereerst wordt aandacht besteed aan de beschrijving en verantwoording van dataverzameling. Daarna volgt een omschrijving van de respondenten en instrumenten. Geëindigd wordt met de wijze waarop de data zijn geanalyseerd.

3.1 Beschrijving en verantwoording van dataverzameling

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de sterke en minder sterke punten van het onderwijs op het gebied van mediawijsheid in de groepen van de midden- en bovenbouw. Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag zijn als instrumenten vier verschillende vragenlijsten gebruikt. De keuze is gemaakt om vragenlijsten af te nemen als onderzoeksmethode, omdat het een gemakkelijke manier is om een grote groep te bevragen op opvattingen en meningen. Begin week 7 zijn deze verstrekt aan de respondenten. De vragenlijsten die afgenomen zijn bij de leerkrachten, waren gericht op de eerste vier deelvragen. Hiermee is de huidige situatie van het onderwijs ten aanzien van mediawijsheid in beeld gebracht. Ook is een beeld gevormd van het gevoel van bekwaamheid bij de leerkrachten. Voor de beantwoording van de laatste deelvraag is gebruikgemaakt van twee vragenlijsten. Leerlingen uit de midden- en bovenbouw hebben deze ingevuld. Het doel van deze vragenlijst was om een beeld te vormen van het internetgebruik en de sterke en minder sterke onderdelen van het onderwijs, gericht op mediawijsheid. Alle leerlingen uit de midden- en bovenbouwgroepen hebben een vragenlijst ontvangen. Bewust is de keuze gemaakt om zowel leerkrachten, als leerlingen te ondervragen. Zo ontstaat triangulatie volgens Verhoeven (2011) dit werkt in het voordeel van validiteit en de betrouwbaarheid van het onderzoek. Uiteindelijk waren veel vragenlijsten onbruikbaar, omdat leerlingen de lijst niet serieus of onvolledig hebben ingevuld. Ook waren verschillende vragenlijsten niet bruikbaar omdat deze leerlingen in verband met de hoogte van hun IQ niet bekwaam waren om de lijst goed in te vullen. Eind week 8 is alle respons ontvangen van zowel de leerlingen als leerkrachten. In week 9 zijn de vragenlijsten geanalyseerd.

3.2 Respondenten

De respondenten bestaan uit leerkrachten en leerlingen van de midden- en bovenbouw. De verschillende respondenten zorgen voor betrouwbaardere gegevens (Baarda et al., 2013). De vragenlijst over de bekwaamheid van leerkrachten (N=9) is ingevuld door relatief jonge leerkrachten. Alle leerkrachten bevinden zich in de leeftijd van 22 tot 36 jaar en zijn allemaal van het vrouwelijke geslacht. Iedere leerkracht heeft ervaring met de doelgroep. De vragenlijst over het actuele aanbod van de school ten aanzien van mediawijsheid is ingevuld door een aantal dezelfde respondenten (N=7). Deze leerkrachten zijn geselecteerd omdat zij werkzaam zijn in de midden- en bovenbouwgroepen van de casusschool.

De vragenlijst is gericht op de bekwaamheid van leerlingen (N=18) op het gebied van mediawijsheid en is ingevuld door de boven- en hogere middenbouwgroepen van de casusschool. De respondenten hebben allemaal leer- of gedragsproblemen. Verder bestond de respondentengroep uit negen meisjes en negen jongens. De vragenlijst over het actuele aanbod van de school is ingevuld door dezelfde doelgroep (N=18). De leerlingen zijn geselecteerd voor de vragenlijsten omdat zij in de boven- en hogere middenbouwgroepen zitten.

3.3 Instrumenten

Vier verschillende vragenlijsten zijn afgenomen als instrumenten voor het onderzoek. Gekozen is voor deze instrumenten om inzicht te verwerven in ervaringen, vaardigheden en kennis van een grote groep respondenten. Kallenberg et al. (2011) geeft aan dat de vragenlijst een veelgebruikte methode is voor onderzoekers die inzicht willen krijgen in meningen, opvattingen en ervaringen van een grote groep mensen. Het gaat dan om een kwantitatieve dataverzameling, want voornamelijk worden cijfermatige gegevens verkregen. De vragenlijsten voor leerkrachten zijn uitgezet via ParnasSys, dit waren digitale vragenlijsten. Voor de leerkrachten is hiervoor gekozen zodat de vragenlijsten gemakkelijk konden worden geanalyseerd. De vragenlijsten voor leerlingen zijn op papier uitgedeeld, zodat deze groepsgewijs en waar nodig mondeling konden worden toegelicht door de leerkrachten. Het nummeren en scheiden van alle vragen en doorverwijzen bij filtervragen zorgt voor een goed verzorgde, duidelijk en overzichtelijke vragenlijst. Buuren et al. (2003) geven aan dat dit van groot belang is. Bij het opstellen van de vragenlijsten is hier sterk rekening mee gehouden. Baarda et al. (2013) geven aan dat het van belang is om regelmatig de validiteit van het onderzoek te controleren.

Alle vragenlijsten zijn opgesteld op basis van verschillende literatuur (Driesen et al., 2014; Kennisnet, 2015; Mediawijzer.net, 2012; SLO, 2009; Stichting Kennisnet, 2007). Dit vergroot de validiteit van het onderzoek. De bekwaamheidsvragenlijst voor leerkrachten betrof vijf categorieën, namelijk pedagogisch-didactisch handelen, werken in de schoolcontext, professionele ontwikkeling, digitale basisvaardigheden en mediawijsheidcompetenties. De twee vragenlijsten over het actuele aanbod van het onderwijs op het gebied van mediawijsheid voor leerkrachten betrof één categorie, namelijk: het actuele aanbod. Deze vragenlijsten bestonden beide uit meerkeuze-, open en gesloten vragen. Verder werd gebruikgemaakt van een vijfpuntsschaal. Voorbeeldstellingenvragen behorende bij de vragenlijst over het actuele aanbod zijn: 'Ik geef de lessen mediawijsheid van Kidsweek' en: 'Leerlingen maken in de klas regelmatig gebruik van een tekstverwerker, bijvoorbeeld Word.' Enkele voorbeeldvragen en –stellingen behorende bij de vragenlijst over de bekwaamheid zijn: 'Ik schakel hulp in als mijn eigen kennis tekortschiet' of een open vraag: 'Welke meerwaarde heeft ICT in het aanbieden van onderwijs?'

De twee vragenlijsten voor de leerlingen bestonden beide uit één categorie, namelijk internetgebruik en onderwijs in mediawijsheid. Deze categorieën zijn naar aanleiding van het theoretisch kader opgesteld. De vragenlijsten bestonden uit zowel meerkeuze- als gesloten vragen. Ook werd gebruikgemaakt van een vijfpuntsschaal. De vragenlijst over het internetgebruik bestond uit 56 vragen. Dit waren uiteenlopende vragen en stellingen, zoals meerkeuzevragen: 'Waar kun je thuis op internet?' en gesloten vragen: 'Ik ben weleens uitgescholden via sociale media.' Voorbeeldstellingvragen behorende bij de vragenlijst over het onderwijs in mediawijsheid zijn gesloten vragen, zoals: 'Op school typen wij regelmatig verhalen in Word' of 'Op school zijn websites geblokkeerd.' Deze vragenlijst bestond uit zeven vragen.

3.4 Wijze van data-analyse

Aan de laagste middenbouwgroepen zijn vragenlijsten verstrekt, maar in overleg met de groepsleerkrachten zijn deze niet beantwoord door de leerlingen. Leerkrachten hebben wel geïnventariseerd welke leerlingen gebruikmaken van sociale media. Dit was in deze groepen minimaal. Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten is deze keuze gemaakt. Van de overige zes klassen zijn per groep drie vragenlijsten verwerkt in het onderzoek.

Alle vragenlijsten zijn opgedeeld in verschillende categorieën. Deze categorieën zijn gebaseerd op literatuur uit het theoretisch kader. Per categorie worden de vragen apart geanalyseerd. Baarda et al. (2013) geven aan dat het gebruik van computerondersteuning een passende maatregel is die

ondersteuning biedt om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten. Bij het verzamelen en analyseren van de gegevens is veelvuldig gebruik gemaakt van het computerprogramma ParnasSys. De resultaten zijn omgezet naar percentages. Een voorbeeld hiervan is dat 28% van de ondervraagden lessen in mediawijsheid geeft en 72% niet. Waar meerdere antwoordmogelijkheden waren, kan het percentage afwijken van 100%. Bij deze vragen is het gemiddelde per antwoordcategorie berekend. Tot slot zijn de percentages afgerond op hele getallen. Waarden onder de 0,5 zijn afgerond naar beneden, waarden boven en gelijk aan 0,5 zijn naar boven afgerond.

De uitkomsten van de vragenlijsten ingevuld door leerkrachten en leerlingen zijn met elkaar vergeleken. Als de uitkomsten van de vragenlijst overeenkomen wordt de betrouwbaarheid van het onderzoek versterkt. Om de validiteit van het onderzoek te beoordelen zijn de uitkomsten van de vragenlijsten besproken met enkele collega's.

4. Resultaten

In dit hoofdstuk wordt een feitelijke weergave van de resultaten per deelvraag gegeven. Allereerst worden de resultaten, gericht op het actuele aanbod met betrekking tot mediawijsheidontwikkeling weergegeven. Vervolgens wordt het aanbod in beeld gebracht dat de leerkracht in de klas geeft naast het curriculumaanbod. Daarna wordt aandacht besteed aan de resultaten over het gevoel van bekwaamheid van leerkrachten op het gebied van mediawijsheid. En ten slotte gaat de aandacht uit naar de resultaten, gericht op de mediawijze leerling in midden- en bovenbouw. De beantwoording van de hoofdvraag vindt plaats in het volgende hoofdstuk.

4.1 Deelvragen 1 en 2: realiseren huidig aanbod en tevredenheid

Hieronder volgt een feitelijke weergave van de resultaten op de deelvraag: 'Op welke wijze wordt op dit moment het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid gerealiseerd?' en op de deelvraag: 'In hoeverre is de leerkracht tevreden over het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid?'

Het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid bestaat op dit moment uit mediawijsheidlessen, aangeboden vanuit Kidsweek. Uit de analyse van de vragenlijsten is gebleken dat 28% van de ondervraagden deze lessen daadwerkelijk geeft in de klas. Gemiddeld worden deze lessen één keer per maand gegeven. Leerkrachten beschrijven de lessen als afwisselend en goed opgebouwd. Tevens is de informatie goed afgestemd op de doelgroep en zijn leerlingen zeer betrokken. Leerkrachten maken zelf een selectie van de lessen. Alle respondenten geven echter aan dat de tijdsduur van een les te lang is. Tevens is meer interactie wenselijk voor de betrokkenheid. Niet meer dan 28% van de respondenten geeft aan dat de lessen voldoende diepgang hebben en aansluiten bij de actualiteit. Van de ondervraagden geeft 42% aan dat de lessen weinig voorbereidingstijd vragen. En bij ook weer 42% van de respondenten staat mediawijsheid vast in de planningsmap.

4.2 Deelvraag 3: aanbod naast het curriculumaanbod

Onderstaand volgt een feitelijke weergave van de resultaten op de deelvraag: 'Op welke wijze besteedt de leerkracht naast het afgesproken curriculumaanbod in de klas doelgericht aandacht aan de ontwikkeling van mediawijsheid?'

Alle respondenten geven aan aandacht te besteden aan de ontwikkeling van mediawijsheid. Enkele leerkrachten, namelijk 26% besteden naast het actuele aanbod nog aandacht aan de ontwikkeling van mediawijsheid, anderen alleen in plaats van het actuele aanbod. In tabel 4.2.1. wordt zichtbaar op welke wijze leerkrachten bewust aandacht besteden aan de ontwikkeling van mediawijsheid. Alle respondenten besteden op meerdere manieren aandacht aan de ontwikkeling.

Tabel 4.2.1. Aandacht voor de ontwikkeling van mediawijsheid naast het actuele aanbod (N=7).

Uit de resultaten van de vragenlijst blijkt dat leerlingen wisselend gebruikmaken van presentatiesoftware. Van de respondenten geeft 28% aan dat leerlingen regelmatig in de klas gebruikmaken van presentatiesoftware. Deze respondenten geven ook aan leerlingen uitleg te geven over het gebruik van de software. Tekstverwerkers worden echter vaker ingezet. Van de respondenten geeft 42% aan dat leerkrachten regelmatig gebruikmaken van tekstverwerkers in de klas. Van de ondervraagden geeft 42% uitleg over het gebruik van tekstverwerkers aan leerlingen. Volgens 58% van de respondenten maken leerlingen minder dan dertig minuten per dag gebruik van de computer. Veelal worden de computers in de school ingezet voor leerlingen voor de verwerking van de methodegebonden leerlingensoftware. Verder geven de ondervraagden aan regelmatig gesprekken te voeren over het gebruik van internet en daarbinnen de zoekfuncties. Eén respondent geeft aan regels en afspraken in de klas te hanteren voor het gebruik van internet.

4.3 Deelvraag 4: bekwaamheidsgevoel van de leerkracht

Hieronder volgt een feitelijke weergave van de resultaten op de deelvraag: 'In hoeverre voelt de leerkracht zich competent om lessen mediawijsheid effectief te geven?'

Uit de analyse van de vragenlijsten is gebleken dat 55% van de ondervraagden rekening houdt met de impact die de digitale wereld heeft op het opgroeiende kind. Tevens wordt door 88% ICT ingezet om de didactiek te verrijken. Van de respondenten geeft 33% bewust in het onderwijs inhoud aan het begrip 'Leren in de 21^e eeuw'. Van de ondervraagden maakt 77% veelvuldig gebruik van de kennis en kunde van de leerlingen op het gebied van ICT. Verder wordt de interactie verhoogd met behulp van de technologie. De meerwaarde die ICT heeft in het aanbieden van onderwijs, heeft volgens de respondenten betrekking op differentiatie, adaptief onderwijs, visualisering, voorbereiden op de toekomst en verhoging van de betrokkenheid. Van de respondenten geeft 60% aan op dit moment de technologische mogelijkheden nog te weinig te benutten.

Binnen het werken in de schoolcontext ondersteunt 66% van de ondervraagde collega's om de ICT-kennisontwikkeling en vaardigheden te verbeteren. Van de ondervraagden geeft 66% aan bewust keuzes te maken in het digitaal communiceren met collega's, ouders en leerlingen. Van de respondenten geeft 66% aan ICT passend in te zetten binnen de schoolontwikkeling en de visie van de school. Tevens worden digitale gegevens uitgewisseld met collega's, namelijk door 88% van de respondenten. Echter, van de ondervraagden plant maar 11% overlegmomenten met collega's over het gebruik van ICT.

Alle respondenten geven aan onderwijsgerelateerde digitale bronnen te raadplegen. Van de ondervraagden geeft 55% aan de laatste ontwikkelingen in het vakgebied te volgen via digitale platforms. Door 33% van de ondervraagden wordt ervaring en kennis digitaal uitgewisseld. Alle respondenten hechten veel waarde aan het ontvangen van adviezen ten aanzien van ICT-gebruik, zowel gevraagd als ongevraagd. Van de ondervraagden schakelt 88% hulp in als de eigen kennis tekortschiet. Van de respondenten geeft 22% aan een onderzoekende houding te hebben.

De digitale basisvaardigheden van de respondenten zijn uiteenlopend. Alle respondenten kunnen een beamer, digitaal schoolbord en digitale video/audioapparatuur bedienen. Van de ondervraagden heeft 33% echter moeite met het bewerken van video's en foto's. Alle ondervraagden geven aan dat het werken met een tekstverwerker en presentatiesoftware weinig moeite kost. Net als het vinden, beoordelen en inzetten van informatie via internet. Minder vaak worden digitale materialen ontworpen ter verrijking van de lessen, namelijk door 22% van de ondervraagden. Van de respondenten geeft 66% aan de digitale leer- en werkomgeving te beheersen. Door 55% van de ondervraagden wordt gebruikgemaakt van de digitale communicatiemiddelen. De ondervraagden kunnen echter allemaal werken met het leerlingvolgsysteem.

Alle ondervraagden zijn zich bewust van de medialisering van de samenleving. De meeste respondenten (88%) hebben echter moeite met het oriënteren binnen de complexe mediaomgeving. Van de ondervraagden reflecteert 33% regelmatig op het eigen mediagebruik. Verder zet 22% van hen sociale media in als verrijking van de lessen. Alle respondenten kennen de kansen en bedreigingen van sociale media. Van de ondervraagden beoordeelt maar 11% online informatie op betrouwbaarheid en authenticiteit.

4.4 Deelvraag 5: de mediawijze leerling

Onderstaand volgt een feitelijke weergave van de resultaten op de volgende deelvraag: 'In hoeverre is de leerling in midden- en bovenbouw mediawijs?'

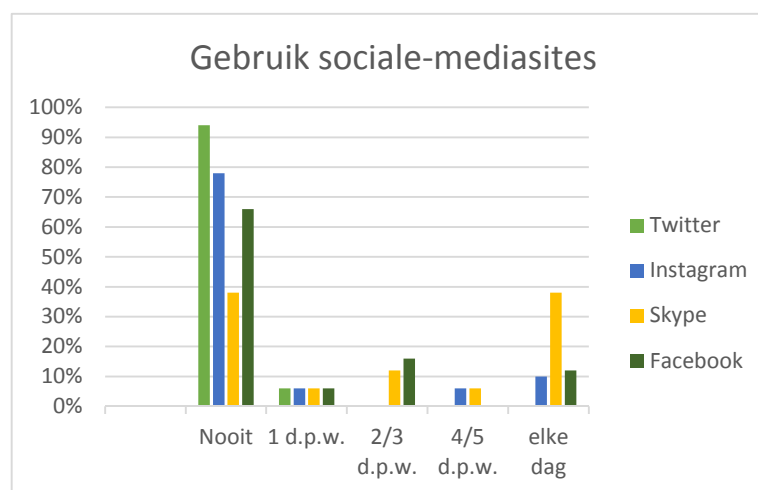
Uit de vragenlijst blijkt dat het merendeel van de leerlingen, namelijk 62% bekend is met het internetprotocol dat gebruikt wordt op de school. Volgens de ondervraagden zijn af en toe websites geblokkeerd. Ruim de helft van de respondenten (N=5) geeft aan regelmatig tot vaak uitleg te krijgen over iets veilig opzoeken op internet. Van de leerlingen geeft 73% aan soms gesprekken over internet en de gevaren en risico's ervan te voeren op school. Opvallend is dat 44% van de respondenten aangeeft op school nooit presentaties te maken in Powerpoint. Vaker wordt gebruikgemaakt van Word: van de ondervraagden geeft 50% aan regelmatig tot vaak gebruik te maken van Word op school. Het merendeel van de respondenten, namelijk 73% geeft aan op school minder dan één uur per dag gebruik te maken van internet.

Alle ondervraagden kunnen thuis op internet. Gemiddeld genomen besteden de leerlingen twee uur per dag, zeven dagen per week aan internet voor eigen gebruik. Ruim de helft van de leerlingen (56%) kan thuis in de woonkamer op internet. Van de ondervraagden kan 44% overal in huis gebruikmaken van internet. De vaste computer, laptop, tablet/iPad, spelcomputer en mobiele telefoon zijn de meest voorkomende apparaten voor het gebruik van internet.

Het merendeel van de respondenten, namelijk 61% geeft aan in het bezit te zijn van een smartphone met internet. De respondenten binnen deze groep hebben allen WhatsApp en gemiddeld meer dan vier WhatsApp-groepen, bestaande uit klasgenoten en vrienden buiten school. Ouders controleren volgens de ondervraagden wisselend de berichten in de smartphones. Bij 10% van de respondenten controleren ouders regelmatig gegevens in de telefoon. Bij 45% van de respondenten wordt de telefoon soms gecontroleerd en bij de overige 45% nooit.

Alle ondervraagden hebben één of meer profielen op sociale-mediasites. Tabel 4.4.1. geeft het gebruik van verschillende sociale-mediasites weer. Slechts 14% van de ondervraagde leerlingen maakt elke dag gebruik van Facebook, Skype en Twitter. Het vaakst wordt gebruikgemaakt van Skype.

Tabel 4.4.1. Geeft het gebruik van verschillende sociale-mediasites door leerlingen weer (N=18).

De resultaten van de analyses van de vragenlijsten geven weer dat 89% van de ondervraagden bijna elke dag filmpjes op YouTube kijkt. De helft van de respondenten heeft een eigen YouTube-kanaal. Weinig filmpjes worden echter door de respondenten geplaatst op deze website. Van de ondervraagden geeft 44% aan gemiddeld genomen één keer per maand een filmpje te plaatsen.

Uit de analyse van de vragenlijsten is gebleken dat het merendeel (N=12) van de respondenten een beveiligd profiel heeft op een sociale-mediasite. Eén van de respondenten geeft aan weleens persoonlijke gegevens via een site voor sociale media te hebben verstrekt aan een onbekende. Van de ondervraagden heeft 22% weleens gewelddadige beelden gezien via sociale media. Van de ondervraagden geeft 15% aan discriminerende filmpjes of foto's te hebben gezien en 6% heeft weleens seksueel getint materiaal gezien via sociale media. Via sociale media geeft 13% aan gepest en/of uitgescholden te zijn. Van de ondervraagden geeft 36% aan iemand te kennen die uitgescholden is en 6% geeft aan zelf iemand te hebben uitgescholden via sociale media. Na een kennismaking met een onbekende via sociale media heeft 13% weleens afgesproken met die persoon. Van de respondenten geeft 78% aan nog nooit iemand te hebben betrappt op een leugen via sociale media. Van alle ondervraagden geeft 27% aan verslaafd te zijn aan sociale media.

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zijn de conclusies naar aanleiding van het onderzoek en de aanbevelingen beschreven. Allereerst wordt per deelvraag een conclusie gegeven. Vervolgens worden drie conclusies gegeven met betrekking tot de hoofdvraag. Daarna wordt aandacht besteed aan de sterke en minder sterke punten van dit onderzoek in de kritische reflectie. Tot slot worden drie aanbevelingen gedaan voor het verbeteren van het onderwijs met betrekking tot mediawijsheid.

5.1 Conclusies

De deelvragen zijn als volgt beantwoord:

1. Op welke wijze wordt op dit moment het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid gerealiseerd? En 2. In hoeverre is de leerkracht tevreden over het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid?

Een klein aantal van de ondervraagde leerkrachten (N=2) maakt ook daadwerkelijk gebruik van het huidige aanbod met betrekking tot mediawijsheid. Gemiddeld worden de lessen één keer per maand gegeven. Bij minder dan de helft van de klassen staat de ontwikkeling van mediawijsheid vast opgenomen in de planningsmap. Leerkrachten geven aan dat de lessen goed zijn opgebouwd, maar vaak te lang duren.

3. Op welke wijze besteedt de leerkracht naast het afgesproken curriculumaanbod in de klas doelgericht aandacht aan de ontwikkeling van mediawijsheid?

Leerkrachten besteden soms naast, soms alleen in plaats van het huidige aanbod aandacht aan de ontwikkeling van mediawijsheid. Dit doen zij door middel van het bespreken van het actuele nieuws, het kijken van het Jeugdjournaal, het geven van de lessen nieuwsbegrip en het laten lezen van de Kidsweek. Tevens werken de meeste leerlingen op de computer met presentatiesoftware en tekstverwerkers. Leerlingen krijgen echter weinig uitleg over het gebruik daarvan.

4. In hoeverre voelt de leerkracht zich competent om lessen mediawijsheid effectief te geven?

De ICT-bekwaamheid van leerkrachten is uiteenlopend. Veelvuldig wordt gebruikgemaakt van de kennis en kunde van de leerlingen. Verder verrijken leerkrachten met behulp van ICT het onderwijs in de klas. Leerkrachten maken bewuste keuzes in het communiceren via digitale media. Helaas vindt heel weinig overleg plaats tussen leerkrachten over het gebruik van ICT. Niet iedere leerkracht beheerst de leer- en werkomgeving. Tot slot geeft bijna driekwart van de respondenten aan ICT te weinig te benutten.

5. In hoeverre is de leerling in midden- en bovenbouw mediawijs?

Alle ondervraagde leerlingen hebben internet thuis tot hun beschikking. Het merendeel van de ondervraagden heeft een profiel op sociale media, alle profielen zijn beveiligd. Toch heeft één leerling weleens afgesproken met een onbekende die zij/hij heeft leren kennen via sociale media. Een groot aantal van de leerlingen geeft aan op school regelmatig uitleg te krijgen over veilig gebruikmaken van sociale media. Verder wordt veel gebruikgemaakt van een tekstverwerker op school. Leerlingen krijgen weinig uitleg over het gebruik daarvan. Presentatiesoftware wordt veel minder vaak ingezet.

De antwoorden op de deelvragen leiden samen tot het antwoord op de hoofdvraag.

Op welke wijze wordt de leerling op basisschool X op dit moment mediawijs gemaakt in midden- en bovenbouw om veilig, bewust en actief deel te nemen aan de gemedialiseerde wereld, zoals beschreven in de uitgangspunten van Mediawijzer.net (2012)?

Conclusie 1 Het is van belang voor de ontwikkeling van mediawijsheid dat een eenduidig aanbod wordt gerealiseerd. Stichting Kennisnet (2007) geeft aan dat het gaat om effectief zoeken, selecteren, interpreteren en verwerken van gegevens en informatie. Een doorlopende leerlijn is daarbij belangrijk. Deelvragen 1, 2 en 3 geven aan dat op dit moment weinig gebruik wordt gemaakt van het huidige aanbod voor de ontwikkeling van mediawijsheid. Elke klas werkt op een eigen manier aan de ontwikkeling van mediawijsheid. Het is uiteindelijk van belang dat leerkrachten hun leerlingen op een motiverende manier uitdagen zich te ontwikkelen tot flexibele, verantwoordelijke en sociale burgers (Platform Onderwijs2032, 2015).

Conclusie 2 Het is noodzakelijk dat de ICT-bekwaamheid van de leerkrachten wordt verbeterd op basisschool X. De vaardigheden van de leerkrachten zijn erg belangrijk voor de mediawijsheid van de leerlingen, volgens Mediawijzer.net (2012). Uit deelvraag 4 blijkt dat niet alle leerkrachten zich voldoende ICT-bekwaam achten. Een leraar wordt ICT-bekwaam geacht als hij kennis heeft van de digitale leermaterialen en -middelen en als hij de pedagogisch-didactische mogelijkheden en beperkingen daarvan kent (Van den Beemt, 2014).

Conclusie 3 Het is van belang dat leerkrachten kennis en kunde delen met collega's. Deelvragen 1, 2, 3 en 4 geven weer dat leerkrachten weinig kennis en kunde delen met collega's met betrekking tot ICT-bekwaamheid en mediawijsheidontwikkeling. Kennisnet (2015) geeft aan dat ook de deskundigheid van leidinggevenden en onderwijsondersteunend personeel van belang is. Zij moeten medewerkers faciliteren om ICT-bekwaam te worden. Visieontwikkeling speelt ook een belangrijke rol. Tevens wordt weinig gesproken over het aanbod met betrekking tot de ontwikkeling van mediawijsheid. Het is van belang dat dit meer aandacht krijgt.

5.2 Kritische reflectie op onderzoeksproces

Het onderzoek is in goed overleg met experts op verschillende gebieden uitgevoerd. Een kritische reflectie op het onderzoeksproces is noodzakelijk om de waarde van het onderzoek in te schatten en een verklaring te geven voor de uitkomsten. Het theoretisch kader is sterk aan het onderzoek. Onderzoeksrapporten, artikelen en literatuur uit binnen- en buitenland zijn geraadpleegd. Tussentijds is zowel het theoretisch kader als de inhoud van de vragenlijsten gepresenteerd aan het kennisteam van de school. Bij deze presentatie waren ook de bovenschoolse ICT'ers van de scholenstichting aanwezig. Adviezen en tips naar aanleiding van deze presentatie en de inhoud van de vragenlijsten zijn meegenomen in de verdere uitwerking en uitvoering van het onderzoek. De validiteit werd vergroot door theorie te verwerken in de vragenlijsten. De betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek is tevens vergroot door de triangulatie die is ontstaan bij het ondervragen van leerkrachten en leerlingen. Bij het uitzetten van de vragenlijsten voor leerkrachten is gebruikgemaakt van het programma ParnasSys. Dit programma maakt het digitaal verwerken van de gegevens mogelijk. De resultaten worden niet handmatig ingevuld maar automatisch gegenereerd, dit zorgt voor betrouwbaarheid.

Enkele leerkrachten van de midden- en bovenbouw hebben de vragenlijsten niet ingevuld. Dit zorgden voor minder respondenten dan verwacht, hierdoor nam de betrouwbaarheid van het onderzoek af. Voorafgaand aan het uitdelen van de vragenlijsten was de keuze gemaakt om alle leerlingen van de midden- en bovenbouw de mogelijkheid te geven om de vragenlijst in te vullen. Dit was echter geen goede keuze, want de laagste middenbouwgroepen maakten geen gebruik van sociale media. In de andere groepen waren verschillende leerlingen die een vragenlijst hadden ingevuld waarbij de uitkomsten onbetrouwbaar waren. Uiteindelijk is besloten om uit iedere groep enkele leerlingen de vragenlijst in te laten vullen. Dit zorgde voor een vermindering van respondenten. Enkele leerkrachten hebben de vragenlijst als huiswerk mee naar huis gegeven. Zij vonden de vragenlijst te lang om in de klas af te nemen. Een volgende keer is het belangrijk om de

vragenlijst in te korten, zodat deze in de klas onder toezicht van de leerkracht afgenomen kan worden.

Het onderzoek had versterkt kunnen worden door het afnemen van interviews bij leerkrachten en leerlingen. Deze interviews hadden ter verduidelijking kunnen dienen voor de ontvangen respons op de vragenlijsten. De vragenlijsten bestonden voornamelijk uit stellingen. Sterk is dat bij alle vragenlijsten een vijfpuntsschaal is gebruikt. Het stellen van meer open vragen aan leerkrachten en leerlingen had het onderzoek nog meer kunnen versterken.

De praktische bruikbaarheid van het onderzoek is gecontroleerd bij de opdrachtgever. Tijdens de onderzoeksperiode zijn veel momenten van contact geweest met de opdrachtgever. Bakker et al. (2013) geven aan dat nauw contact onderhouden met de opdrachtgever bijdraagt aan de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Een logisch vervolgonderzoek op het voorgaande is onderzoeken welk aanbod passend is voor de ontwikkeling van mediawijsheid bij leerlingen in midden- en bovenbouw. Het is belangrijk dat eerst door de school een visie wordt geschreven met betrekking tot mediawijsheid, waarop het aanbod aan kan sluiten. Een passend en eenduidig aanbod zal het onderwijs in mediawijsheid versterken.

5.3 Praktische opbrengst en aanbevelingen

Naar aanleiding van de resultaten en conclusies kunnen passende en relevante suggesties worden gegeven voor het verbeteren van het onderwijs met betrekking tot mediawijsheid. In de probleemanalyse is een duidelijk beeld geschetst van het probleem rondom ICT & mediawijsheid op basisschool X. Naar aanleiding van het onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

Aanbeveling 1 Verbeter de ICT-vaardigheden van de leerkrachten. Bij het verwezenlijken van deze aanbeveling is de directie een ontzettend belangrijke schakel. De vaardigheden van leerkrachten zijn van groot belang voor de ontwikkeling van mediawijsheid bij leerlingen (Mediawijzer.net, 2012). Met betrekking tot ICT-bekwaamheid zou de school tijd moeten reserveren voor scholing. Het advies is om met elkaar te leren en ontdekken hoe ICT ingezet kan worden binnen het onderwijs. Tevens is het van belang om regelmatig overlegmomenten te plannen waarbij ook het ICT-onderwijs in de klas gewaarborgd blijft. Met behulp van het competentieprofiel van Mediawijzer.net (2012) zou een start gemaakt kunnen worden met het verbeteren van de vaardigheden van leerkrachten.

Aanbeveling 2 Bepaal een eenduidig aanbod voor de ontwikkeling van mediawijsheid. Deze aanbeveling is bestemd voor het kennisteam ICT. Het onderwijs vraagt om veranderingen. Kennisoverdracht en cognitieve prestaties blijven belangrijk. Heppell (2006) geeft aan dat een balans gezocht moet worden tussen persoonlijke ontwikkeling en voorbereiding op deelname aan de maatschappij. De ontwikkeling van mediawijsheid is van essentieel belang. Het advies is om een eenduidig, passend aanbod op te stellen voor de ontwikkeling van mediawijsheid. Platform Onderwijs2032 (2015) geeft aan dat leraren leerlingen op een motiverende manier moeten uitdagen om zich te ontwikkelen tot flexibele, verantwoordelijke en sociale burgers. Het kennisteam ICT kan hieraan een bijdrage leveren door het besluit te nemen mediawijsheid verplicht wekelijks of tweewekelijks op het lesprogramma te zetten. Tevens zal door het kennisteam ICT een eenduidig aanbod gerealiseerd moeten worden. Ook is een betere onderlinge communicatie en samenwerking van leerkrachten ten aanzien van het lesaanbod in Mediawijsheid van belang.

Aanbeveling 3 Leer leerlingen op de juiste wijze gebruik te maken van tekstverwerkers en presentatiesoftware. Deze aanbeveling is bestemd voor het kennisteam ICT. Stichting Kennisnet (2007) stelt dat kinderen over ICT-vaardigheden dienen te beschikken, zoals het opmaken van een tekst in Microsoft Word. Het advies is om leerlingen uitleg te geven over het gebruik van tekstverwerkers en presentatiesoftware, zoals Microsoft Word en Powerpoint. ICT-geletterdheid

behoort volgens Kennisnet (2015) tot één van de zeven competenties van 21ste-eeuwse vaardigheden. Op een juiste manier werken met tekstverwerkers en presentatiesoftware is hier een onderdeel van. In de toekomst gaan leerlingen hier veelvuldig gebruik van maken.

Literatuurlijst

- Ala-Mutka, K., Punie, Y. & Redecker, C. (2008). *Digital Competence for Lifelong Learning* (policy brief, Institute for Prospective Technological Studies). European Commission.
- B. Baarda, E. Bakker, M. Julsing, T. Fischer, V. Peters & T. van der Velden. 2013. *Basisboek Kwalitatief Onderzoek*. Houten: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Bas, J. de (2011). *Lessen in mediawijsheid*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Beemt, A. van den (2014). *Interactieve media*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Blok, E. & Schoof, D. (2015). *Advies aan de staatssecretarissen van Veiligheid en Justitie en Onderwijs, Cultuur en Wetenschap inzake cybersecurity in het onderwijs en het bedrijfsleven*. 's-Gravenhage: Cyber Security Raad.
- Böger, S., Broek- d'Obrenan, V. van den et al. (2015). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2013-2014*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Buuren, H., Hummel, H., Berkhout, J., Slootmaer, A. (2003). *Onderzoek de basis*. Houten: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Dummer, G. (2011). *ICT voor de klas*. Houten: Noordhoff Uitgevers B.V.
- Driesen, A., Meeus, W. et al. (2014). *Media Didactica*. Brugge: N.V. Die Keure.
- Heppell, S. (2006). *Learning 2016*. www.teachers.tv/videos/stephenn-heppell-learning-2016
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. et al. (2011). *Ontwikkeling door onderzoek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Kennisnet. (2007, december). Stichting Kennisnet. *Mediawijzer*. Zoetermeer, Zuid-Holland, Nederland: Stichting Kennisnet. Opgehaald van Stichting Kennisnet: www.kennisnet.nl
- Kennisnet (2 juni 2015). *Kennisnet.nl*. Opgeroepen op 20 september 2015, van Stichting Kennisnet: www.kennisnet.nl
- Kennisnet. (2015). Vier in balans-monitor 2015. Geraadpleegd op: <https://www.kennisnet.nl/publicaties/vier-in-balans-monitor/>
- Kloosterman, R. & Beuning, J. van (2015). *Jongeren over sociale media*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Koning, P. (2015). *Mediawijsheid in de klas*. 's Hertogenbosch: School voor de Toekomst
- Mediawijzer.net (2013). *Competentieniveaus mediawijsheidcompetenties voor PO Leraren en PABO studenten*. Hoensbroek: Educos.nl.
- Mediawijzer.net (2015). *Hoofresultaten Iene Miene Media 2015*. Opgeroepen op 20 november 2015, van www.mediawijzer.net: <http://www.mediawijzer.net/wpcontent/uploads/Hoofresultaten-OnderzoeksverslagIene-Miene-Media-2015.pdf>

Onderwijsraad (2011). *Maatschappelijke achterstanden van de toekomst*. Den Haag: Onderwijsraad.

Platform Onderwijs2032 (2015). *Hoofdlijn advies: een voorstel*. Geraadpleegd op:
<http://onsonderwijs2032.nl/wp-content/uploads/2015/09/Hoofdlijn-advies-Een-voorstel-Onderwijs2032.pdf>

Provinciale Bibliotheek Centrale Noord Brabant. (2001). *Curriculum media-educatie*. Noord-Brabant, Nederland.

Rooden, R. van (2007). *De school op digitale ontdekkingsreis*. Rotterdam: Thieme GrafiMedia Groep, Den Haag: Koninklijke De Swart.

Raad voor Cultuur (2005). *Mediawijsheid – De ontwikkeling van nieuw burgerschap*. Den Haag: Raad voor Cultuur.

Raad voor Cultuur (2008). *Mediawijsheid in perspectief*. Den Haag: Raad voor Cultuur.

SCP (2015). *Media: Tijd in beeld. Dagelijkse tijdsbesteding aan media en communicatie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Thijs, A., Fisser, P. & Hoeven, M. van der (2014). *Digitale geletterdheid en 21e eeuwse vaardigheden in het funderend onderwijs: een conceptueel kader*. Enschede: De SLO.

Veeke, I. & Peeters, L. (1998). *Oh zit dat zo*. Utrecht: LPC-IT groep.

Verhoeven, N. (2011). *Wat is onderzoek?* Amsterdam: Boom Lemma Uitgevers.

Voogt, J. & Pareja Roblin, N. (2010). *21st century skills. Discussienota*. Enschede: Universiteit Twente.

Bijlage 1: Vragenlijst actuele aanbod (respondenten: leerkrachten)

1.	Ik geef de lessen Mediawijsheid van Kidsweek? ☐ Ja ☐ Nee ☐ Mijn duo, collega geeft deze lessen. ☐ Andere schooljaren heb ik de lessen Mediawijsheid wel gegeven.
2.	Hoe vaak in de maand geeft je de lessen Mediawijsheid? ☐ nooit ☐ Eén keer per maand ☐ Twee of drie keer maand ☐ Wekelijks
3.	Sluiten de lessen aan bij de doelgroep van SBO De Piramide?
4.	De lessen sluiten aan bij de actualiteit. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
5.	De lessen hebben voldoende diepgang. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
6.	De lessen zijn gemakkelijk te geven, vragen weinig voorbereidingstijd. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
7.	De tijdsduur van een les is precies goed. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
8.	Geef 2 tops voor het verbeteren van de lessen Mediawijsheid van Kidsweek: 1. 2.

9.	Geef 2 tips voor het verbeteren van de lessen Mediawijsheid van Kidsweek: 1. 2.
10	Welke meerwaarde heeft ICT in het aanbieden van het onderwijs? ☐ Ja ☐ Nee
10	In de klas besteden wij aandacht aan de ontwikkeling van Mediawijsheid bij kinderen doormiddel van: ☐ Kidsweek lezen ☐ Jeugdjournaal kijken ☐ Actualiteit bespreken ☐ Nieuwskring ☐ Lessen Nieuwsbegrip ☐ Anders
11	Leerlingen maken regelmatig presentaties met een presentatiesoftware, bijvoorbeeld PowerPoint. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
12.	Leerlingen krijgen uitleg over het gebruik van presentatiesoftware, bijvoorbeeld PowerPoint. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
13	Leerlingen maken regelmatig in de klas van een tekstverwerker, bijvoorbeeld Word. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens
14.	Leerlingen krijgen uitleg over tekstverwerkers, bijvoorbeeld Word. ☐ Zeer mee eens ☐ Mee eens ☐ Neutraal ☐ Mee oneens ☐ Zeer mee oneens

15.	Hoeveel tijd besteden leerlingen per dag op school aan de computer? ☐ Minder dan 30 minuten ☐ 30 tot 45 minuten ☐ Minder dan 1 uur ☐ Ongeveer 1 uur ☐ Ongeveer 2 uur ☐ Ongeveer 3 uur ☐ Meer dan 3 uur
16.	De leerlingen maken in de klas gebruik van de volgende websites: ☐ YouTube ☐ Google ☐ Website voor het spelen van (niet-educatieve) spellen ☐ Website voor het spelen van (educatieve) spellen ☐ Facebook ☐ Anders ☐ Geen idee
17.	Op welke wijze worden leerlingen in jouw klas naast het actuele aanbod van Kidsweek, mediawijs?

Bijlage 2: Vragenlijst ICT-bekwaamheid

	Vragenlijst: ICT-bekwaamheid	Ze er mee oneens	Mee oneens	Neutraal	Mee eens	Ze er mee eens
Pedagogisch- didactisch handelen	1. Ik houd rekening met de impact die de digitale wereld heeft op het opgroeiende kind.					
	2. Ik leg verbanden tussen leerdoelen, werkvormen en de inzet van ICT-hulpmiddelen.					
	3. Ik kan uitleggen welke meerwaarde ICT heeft in het aanbieden van onderwijs.					
	4. Ik bevorder met behulp van technologie de interactie in de groep.					
	5. Ik leer van de ICT-kennis en kunde van leerlingen.					
	6. Ik geef in mijn onderwijs inhoud aan het begrip 'Leren in de 21e eeuw'.					
	7. Ik pas ICT toe om mijn didactiek te verrijken.					
Werken in de schoolcontext	8. Ik investeer in ICT-kennisontwikkeling en vaardigheden van collega's.					
	9. Ik maak bewust keuzes in wat en hoe ik digitaal communiceer met collega's.					
	10. Ik maak bewust keuzes in wat en hoe ik digitaal communiceer met ouders.					
	11. Ik maak bewust keuzes in wat en hoe ik digitaal communiceer met leerlingen.					
	12. Ik zet ICT, in het kader van de schoolontwikkeling, passend in binnen de visie van de school.					
	13. Ik deel digitale gegevens met collega's.					
	14. Ik overleg planmatig met collega's over het gebruik van ICT.					
Professionele ontwikkeling	15. Ik raadpleeg voor mijn werk onderwijs gerelateerde digitale bronnen.					
	16. Ik volg de laatste ontwikkelingen in mijn vakgebied via digitale platforms.					
	17. Ik wissel ervaringen en kennis digitaal uit.					
	18. Ik verbreed zelf mijn ICT-kennis en kunde.					
	19. Ik schakel hulp in als mijn eigen kennis tekort schiet.					
	20. Ik sta open voor adviezen ten aanzien van mijn ICT-gebruik, zowel gevraagd als ongevraagd.					

	21. Ik heb een onderzoekende houding op het gebied van ICT-ontwikkelingen.					
Digitale basisvaardigheden	22. Ik kan een beamer, digitaal schoolbord/touch screen, digitale video/audio apparatuur bedienen.					
	23. Ik kan met een tekstverwerker een representatief document maken.					
	24. Ik kan een doelmatige presentatie maken met een presentatiesoftware.					
	25. Ik kan digitale foto's en video's maken en bewerken.					
	26. Ik participeer professioneel in sociale netwerken.					
	27. Ik kan de informatie die ik nodig heb op internet vinden, beoordelen en inzetten.					
	28. Ik ontwerp zelf digitale materialen ter verrijking van mijn lessen.					
	29. Ik beheers het gebruik van onze digitale leer- en werkomgeving.					
	30. Ik maak professioneel gebruik van digitale communicatiemiddelen.					
	31. Ik kan werken met een leerlingvolgsysteem: toetsen invoeren, trendanalyses en overzichten genereren.					
Mediawijsheid-competenties	32. Ik ben me bewust van de medialisering van de samenleving.					
	33. Ik kan me oriënteren binnen complexe mediaomgevingen.					
	34. Ik reflecteer regelmatig op mijn eigen mediagebruik.					
	35. Ik zet sociale media in als verrijking van mijn lessen.					
	36. Ik beoordeel online informatie op betrouwbaarheid en authenticiteit.					
	37. Ik leer leerlingen informatie doeltreffend te vinden op internet.					
	38. Ik ken de kansen en bedreigingen van sociale media.					
	39. Ik leer leerlingen verantwoord om te gaan met internet inclusief sociale media.					
	40. Ik ben me er bewust van hoe de media de werkelijkheid voorstelt.					
Pedagogisch-didactisch handelen	Welke meerwaarde heeft ICT in het aanbieden van het onderwijs?					

Bijlage 3: Vragenlijst gebruik van Sociale Media en computer

Leeftijd:		Groep:	
Geslacht:		School:	
1.	Kun je thuis op internet? ☐ ja ☐ nee		
2.	Hoeveel dagen in de week gebruik je internet voor jezelf, dus niet voor school? ☐ nooit ☐ 1 of 2 dagen in week ☐ 3 of 4 dagen in de week ☐ 5 of 6 dagen in de week ☐ 7 dagen in de week		
3.	Op een dag dat je internet voor jezelf gebruikt, hoeveel tijd besteed je dan meestal aan internet? ☐ Minder dan 1 uur ☐ Ongeveer 1 uur ☐ Ongeveer 2 uur ☐ Ongeveer 3 uur ☐ Meer dan 3 uur		
4.	Hoeveel uur per dag gebruik je internet op school? ☐ Minder dan 1 uur ☐ Ongeveer 1 uur ☐ Ongeveer 2 uur ☐ Ongeveer 3 uur ☐ Meer dan 3 uur		
5.	Waar kun je thuis allemaal op internet? (Je mag meerdere antwoorden geven) ☐ In de woonkamer ☐ In de keuken ☐ In mijn eigen kamer ☐ Anders, namelijk		
6.	Waarmee kun je thuis allemaal op internet? (Je mag meerdere antwoorden geven) ☐ Vaste computer ☐ Laptop ☐ Tablet/Ipad ☐ Spelcomputer, bijv. PlayStation, X-box en Nintendo ☐ Mobiele telefoon ☐ MP3/MP4 speler/Ipod		
7.	Heb je een mobiele telefoon, waar je mee op internet kunt? ☐ Ja, beantwoord ook vraag 8, 9, 10 en 11 ☐ Nee, ga door naar vraag 12		

8.	Naar wie verstuur je met behulp van je mobiele telefoon berichten? (Je mag meerdere antwoorden geven) ☐ Ouders ☐ Broers en/of zussen ☐ Andere familieleden ☐ Klasgenoten ☐ Vrienden (buiten school) ☐ Anders, namelijk	
9.	Aan hoeveel WhatsApp groepen neem je deel? ☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ Meer dan 4, bijvoorbeeld 5, 6 of 9.	
10	Uit welke personen bestaan je WhatsApp groepen. ? (Je mag meerdere antwoorden geven) ☐ Ouders ☐ Broers en/of zussen ☐ Andere familieleden ☐ Klasgenoten ☐ Vrienden (buiten school) ☐ Anders, namelijk	
11	Bekijken je ouders de berichten in jouw mobiele telefoon? ☐ Regelmatig ☐ Soms ☐ Nooit	
<u>Sociale media</u> zijn alle sites op internet waar je contacten met andere mensen kunt onderhouden. Bijvoorbeeld Facebook, Twitter, Hyves.		
12.	Ken je iemand die een profiel heeft bij één of meer van de sociale media? ☐ ja ☐ nee	
13.	Heb je zelf een profiel bij één of meer van de sociale media? ☐ ja ☐ nee	

14.	Hieronder zie je een rijtje met sociale media sites. Geef aan hoe vaak je deze gebruikt: <table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>Nooit</th> <th>1 dag per week</th> <th>2 of 3 dagen per week</th> <th>4 of 5 dagen per week</th> <th>Bijna elke dag</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Facebook</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Twitter</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Instagram</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Skype</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> <tr> <td>Anders, namelijk:</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> <td>☐</td> </tr> </tbody> </table>		Nooit	1 dag per week	2 of 3 dagen per week	4 of 5 dagen per week	Bijna elke dag	Facebook	☐	☐	☐	☐	☐	Twitter	☐	☐	☐	☐	☐	Instagram	☐	☐	☐	☐	☐	Skype	☐	☐	☐	☐	☐	Anders, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐	
	Nooit	1 dag per week	2 of 3 dagen per week	4 of 5 dagen per week	Bijna elke dag																																	
Facebook	☐	☐	☐	☐	☐																																	
Twitter	☐	☐	☐	☐	☐																																	
Instagram	☐	☐	☐	☐	☐																																	
Skype	☐	☐	☐	☐	☐																																	
Anders, namelijk:	☐	☐	☐	☐	☐																																	
15.	Op een dag dat je gebruikmaakt van één of meer sociale media, hoeveel tijd besteed je daar dan aan? ☐ Minder dan 1 uur ☐ Ongeveer 1 uur ☐ Ongeveer 2 uur ☐ Ongeveer 3 uur ☐ Meer dan 3 uur																																					
16.	Hoeveel tijd per week wordt er op school aandacht besteed aan hoe je internet en sociale media veilig kunt gebruiken? ☐ Minder dan 1 uur ☐ Ongeveer 1 uur ☐ Ongeveer 2 uur ☐ Ongeveer 3 uur ☐ Meer dan 3 uur																																					
17.	Ik bekijk filmpjes op YouTube. ☐ Nooit ☐ 1 keer per week ☐ 2 keer per week ☐ 3 keer per week ☐ Bijna elke dag																																					
17	Ik heb een eigen YouTube-kanaal. ☐ Ja ☐ Nee																																					
18.	Ik plaats zelf filmpjes op YouTube. ☐ Nooit ☐ 1 keer per jaar ☐ 1 keer per maand ☐ Iedere week ☐ Bijna elke dag																																					

Geef aan in hoeverre je het met onderstaande stellingen eens of oneens bent. Hier kun je uit kiezen:		zeer mee oneens --	mee oneens -	neutraal +/-	mee eens +	zeer mee eens ++
19.	Mijn profiel bij sociale media (bijv. Facebook) is alleen voor vrienden te zien	☐	☐	☐	☐	☐
20.	Mijn profiel bij sociale media (bijv. Facebook) is voor iedereen te zien.	☐	☐	☐	☐	☐
21.	Tijdens het chatten (bijv. op Facebook) heb ik weleens mijn naam aan iemand verteld, die ik in het echt niet ken.	☐	☐	☐	☐	☐
22.	Ik ken iemand die tijdens het chatten zijn woonplaats of adres heeft verteld aan iemand die hij/zij in het echt niet kent.	☐	☐	☐	☐	☐
23.	Tijdens het chatten (bijv. op Facebook) heb ik weleens mijn woonplaats of adres aan iemand verteld die ik in het echt niet ken.	☐	☐	☐	☐	☐
24.	Ik ken iemand die tijdens het chatten (bijv. op Facebook) zijn naam heeft verteld aan iemand die hij/zij in het echt niet kent.	☐	☐	☐	☐	☐
25.	Ik heb ooit seksueel materiaal gezien via sociale media, bijvoorbeeld een filmpje of foto's.	☐	☐	☐	☐	☐
26.	Ik ken iemand die ooit seksueel materiaal heeft gezien via sociale media, bijvoorbeeld een filmpje of foto's.	☐	☐	☐	☐	☐
27.	Ik heb ooit discriminerende of racistische filmpjes of foto's gezien via sociale media.	☐	☐	☐	☐	☐
28.	Ik ken iemand die ooit discriminerende of racistische filmpjes of foto's heeft gezien via sociale media.	☐	☐	☐	☐	☐
29.	Ik heb ooit gewelddadig materiaal gezien via sociale media, bijvoorbeeld een filmpje of foto's.	☐	☐	☐	☐	☐
30.	Ik ken iemand die ooit gewelddadig materiaal heeft gezien via sociale media, bijvoorbeeld een filmpje of foto's.	☐	☐	☐	☐	☐
31.	Ik ben weleens grof tegen iemand via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
32.	Iemand is weleens grof tegen mij geweest via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
33.	Ik ben weleens gepest via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐

34.	Ik ken iemand die weleens gepest is via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
35.	Ik heb weleens iemand gepest via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
36.	Ik scheld weleens iemand uit via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
37.	Ik ken iemand die weleens uitgescholden is via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
38.	Ik ben weleens uitgescholden via sociale media	☐	☐	☐	☐	☐
39.	Ik heb weleens met iemand in het echt afgesproken die ik via internet had leren kennen.	☐	☐	☐	☐	☐
40.	Ik ken iemand die weleens met iemand in het echt heeft afgesproken die hij/zij via internet had leren kennen.	☐	☐	☐	☐	☐
41.	Ik heb weleens met iemand in het echt afgesproken die op internet had gelogen over wie hij/zij was.	☐	☐	☐	☐	☐
42.	Ik ken iemand die weleens in het echt heeft afgesproken met iemand die op internet had gelogen over wie hij/zij was.	☐	☐	☐	☐	☐
43.	Alle mensen in mijn vriendenlijst op sociale media zie ik regelmatig in het echt.	☐	☐	☐	☐	☐
44.	Ik maak weleens een Poll op een sociale media site.	☐	☐	☐	☐	☐
45.	Ik ken mensen die weleens een Poll maken op een sociale media site.	☐	☐	☐	☐	☐
46.	Sociale media is verslavend voor mij.	☐	☐	☐	☐	☐
47.	Ik ken iemand waarvoor sociale media verslavend zijn	☐	☐	☐	☐	☐

Bijlage 4: Vragenlijst actuele aanbod (respondenten: leerlingen)

Geef aan in hoeverre je het met onderstaande stellingen eens of oneens bent. Hier kun je uit kiezen:			nooit --	af en toe -	soms +/-	regelmatig +	vaak ++
1.	Op school maken wij gebruik van een internetprotocol		☐	☐	☐	☐	☐
2.	Op school zijn er website geblokkeerd.		☐	☐	☐	☐	☐
3.	Op school leren wij om veilig iets op te zoeken op internet		☐	☐	☐	☐	☐
4.	Op school voeren wij gesprekken over internet en de gevaren en risico's ervan		☐	☐	☐	☐	☐
5.	Thuis praat ik met mijn ouders weleens over veilig internetgebruik en sociale media.		☐	☐	☐	☐	☐
6.	Op school werken maken wij presentaties in PowerPoint.		☐	☐	☐	☐	☐
7.	Op school typen wij regelmatig verhalen in Word.		☐	☐	☐	☐	☐